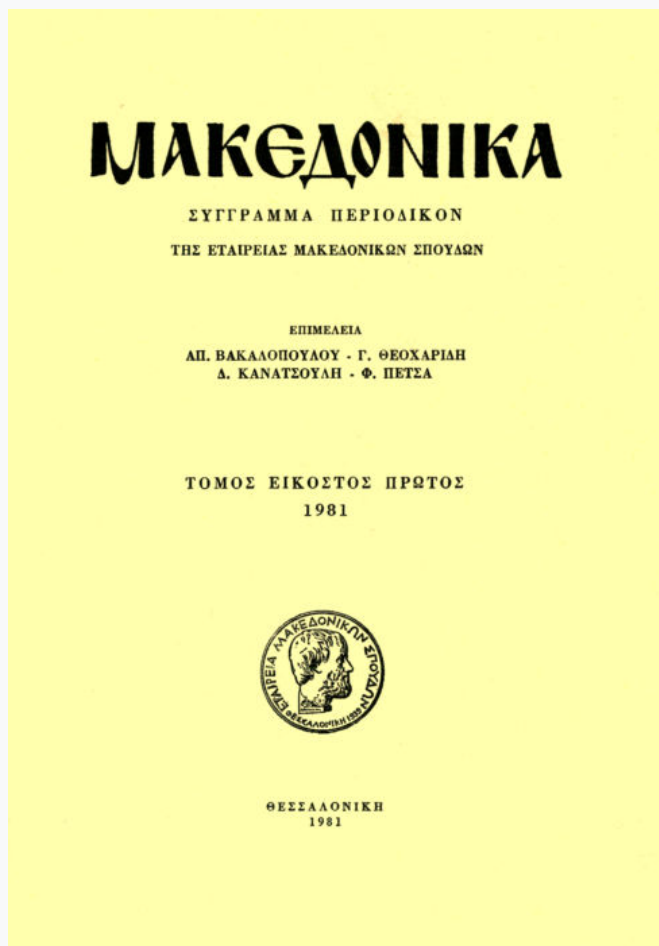

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Περί την επαρχίαν Πολυανής κατά την περίοδον των ξένων προπαγανδών 1870-1912: οφειλομένη απάντησις

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.444](https://doi.org/10.12681/makedonika.444)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1981). Περί την επαρχίαν Πολυανής κατά την περίοδον των ξένων προπαγανδών 1870-1912: οφειλομένη απάντησις. *Μακεδονικά*, 21(1), 411–416. <https://doi.org/10.12681/makedonika.444>

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΠΟΛΥΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΩΝ 1870-1912. ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Ἡ διατριβή, «Αἱ ξένοι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912»¹, ἀπασχόλησε τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν ἐν μέρει μὲν θετικῶς, ἐν μέρει δὲ αὐστηρῶς². Ἐπειδὴ ὁμως θέσεις βιβλιοκριτῶν τινῶν, κυρίως δὲ τοῦ Γερμανοῦ Gunnar Her-
ting (εἰς τὸ ἐξῆς G.H.) καὶ τοῦ Γιουγκοσλάβου ἐκ Σκοπίων Hristo Andonovski (εἰς τὸ ἐξῆς H.A.) δὲν ἀποδίδουν τὰ πράγματα ὡς ἔχουν καὶ παρανοοῦν οὕτω σημεῖα τῆς διατριβῆς, ἐπιχειροῦμεν περαιτέρω συζητήσιν τῶν συναφῶν προβλημάτων μετὰ τὴν βεβαιότητα ὅτι δι' αὐτῆς προάγεται ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ὁ G.H., γνωστὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ Fallmerayer, τὸν ὅποσον διερμηνεύει ἐπὶ λέξει ὡς «ἔνα τίμιον καὶ μὲ καλὰς προθέσεις φίλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ»³, ὅταν βιβλιοκρίνει τὴν μελέτην-κριτικὴν τοῦ ἑλληνοαμερικανοῦ ἱστορικοῦ Γ. Ἀρνάκη, ὑπὸ τὸν τίτλον «Byzantium and Grecen»⁴, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ R. Jenkins, ὑπὸ τὸν τίτλον «Byzantium and Byzantinism»⁵, δίδει τὴν συμβουλὴν ὅτι «πᾶν βιβλίον διατρέχει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν κίνδυνον νὰ ἐρμηνευθῇ ἐσφαλμένως καὶ νὰ κατακριθῇ»⁶. Τὴν συμβουλὴν αὐτὴν, φαίνεται, ἀπευθύνει διὰ τοὺς ἄλλους βιβλιοκριτὰς καὶ ὅχι δι' ἑαυτὸν· οὕτω, τοῦλάχιστον, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κριτικῆς του, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ διὰ τὴν διατριβὴν περὶ τῆς ἐπαρχίας Πολυανῆς, εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα.

1. Πιστεύει ὅτι ἡ ἐργασία δὲν ἐκπληρῶνει τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ὅπως βεβαίως τὴν ἐννοεῖ οὗτος, διότι δὲν ἀποδεικνύει ἡ ἐργασία, κατ' αὐτὸν, ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Ἑξαρχία ὑπεστηρίχθη ἔξωθεν, ὅπως στοχεύει αὕτη, ἄφου ὁμίλει περὶ ξένων προπαγανδῶν. Ἐπ' αὐτὸν ὁ G.H. εἶναι ἀπόλυτος, λέγων ἐπὶ λέξει κατὰ μετάφρασιν τὰ ἐξῆς: «Ἡ δημιουργία τοῦ βουλγαρικοῦ Ἑξαρχάτου μὲ τὸν σημαντικὰ μεγαλύτερον ἀριθμὸ ἐξαρτημένων ἀπ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ κατὰ κανένα τρόπο στὴν ἐπιρροή τῆς Ρωσίας καὶ στὸν πανσλαβισμό», ἄφου ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα ἐστόχευε «τὴν ἐνότητα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ ὀθωμανικὸ κράτος»⁷.

Εἶναι κατ' ἐλάχιστον ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθῇ κάτι παρόμοιον, διότι εἶναι κοινὸς τόπος ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους καὶ δὴ τὸ γεγονός τῆς ἰδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἑξαρχίας ἐτύγχανε τῆς ἀμέ-

1 Βλ. Ἀθανασίου Ἀν. Ἀγγελοπούλου, Αἱ ξένοι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 175, ἐκδ. IMXA, ἀρ. 137.

2 Βλ. ὁριστικῶς: «Ostkirchliche Studien» 2 (1973) 207 (H. Biedermann)· «Glasnik» Σκοπείων 17 (1973) 295-297 (H. Andonovski)· «Μακεδονικά» 13 (1973) 478-481 (Ἀθ. Καραθανάσης)· «Βαλκανικὴ Βιβλιογραφία» 2 (1974) 35-36 (Ἀθ. Καραθανάσης)· «American Historical Review» 80 (1975) 435 (G. Frangos)· «Südost-Forschungen» Μονάχου 35 (1976) 422-423 (G. Hering)· «Zeitschrift für Balkanologie» 12 (1976) 91-92 (P. Enepekides)· «Southeastern Europe» 3 (1976) 123-124 (N. Diamandouros).

3 Gunnar Hering, Παρατηρήσεις εἰς τὴν μελέτην τοῦ Γ. Γ. Ἀρνάκη, Byzantium and Greece, εἰς «Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας» 15 (1967) 45 (κατὰ μεταφρ. Ἰω. Παπαδριανοῦ).

4 Εἰς «Balkan Studies» 4 (1963) 379-400.

5 Εἰς lectures in Memory of Louise Taft Semple, Univ. of Cincinnati, 1963.

6 Gunnar Hering, Παρατηρήσεις, ἑ.ἀ., σ. 45.

7 Βλ. «Südost-Forschungen» 35 (1976) 422.

σου διπλωματικής υποστηρίξεως τῆς τσαρικής ἐξωτερικῆς πολιτικῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐνότης, ἐξ ἄλλου, τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς ρωσικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐν τοσοῦτῳ μέτρῳ, καθόσον ἐξυπηρετοῦντο πρωτίστως τὰ ρωσικὰ σχέδια ἐπιρροῆς εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἡ ἀνωτέρω θέσις τοῦ G.H., δυστυχῶς δι' αὐτὸν, οὐτε καὶ ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς ἱστοριογραφίας γίνεται ἀποδοκίμη διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1870 περίοδον κ.έ. Τὰ ἀρχεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν εἰς Ἀθήνας, τοῦ Haus-Hof-und Staatsarchiv τῆς Βιέννης, ὡς καὶ τὰ προσφάτως ἐκδοθέντα βουλγαρικὰ ἔγγραφα ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Macedonia. Documents and Material», Sofia 1978, ἐπιβεβαιοῦν τὴν δεδομένην εἰς τὴν μελέτην μας βασικὴν θέσιν τῆς κατ' ἐξοχὴν ρωσικῆς ἀναμίξεως εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν βουλγαρικὸν πρόβλημα, ὁ ἀπόηχος τοῦ ὁποῖου δειγματοληπτικῶς ἐρευνᾶται εἰς συγκεκριμένην ἐπαρχίαν, τῆς Πολυανῆς. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει, ὅπως τὸ παραδέχεται ἐν μέρει καὶ ὁ G.H., καὶ μὲ τὰς θρησκευτικὰς προπαγάνδας τῶν Οὐνιτῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν, αἱ ὁποῖαι, «ὑποστηρίχθησαν ἐξῶθεν σημαντικῶν, λέγει, ἀλλὰ διὰ τὰς ὁποίας ὁ G.H. δὲν δέχεται ὅτι εἶχον ἀνθελληνικὸ προσανατολισμό»¹. Λησμονεῖ ἔδῃ ὁ G.H. ἕναν ἄλλον κοινὸν τόπον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἐπέζησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ δι' αἰεὶ περιόδους δουλείας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία προϋποθέτει καὶ συντηρεῖ τὴν ἔθνικὴν ταυτότητα τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Ἀντιθέτως, αἱ ἀνωτέρω ξένοι, δηλαδὴ ἐξῶθεν προερχόμενοι, θρησκευτικαὶ ἐπιρροαί, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ παπισμοῦ, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐξυπηρετοῦν παντοῦ καὶ πάντα πρωτίστως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τῆς Ρώμης ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῶν αὐτόθι ἀμερικανικῶν καὶ ἀγγλικῶν ξένων ἀποστολῶν αἱ τελευταῖαι παρῆλθον διπλωματικὴν καὶ οἰκονομικὴν κάλυψιν τῶν προτεσταντικῶν ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν σταθμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπετύγχανον κυρίως πρόσβασιν πάντοτε μεταξὺ τῶν ἀντιορθοδόξων καὶ ἀντιπατριαρχικῶν βουλγαρικῶν κύκλων, ὅπως θὰ καταδειχθῇ εἰς ἄλλην συνάφειαν τοῦ παρόντος.

2. Ὁ G.H. φρονεῖ περαιτέρω ὅτι ἡ ἐργασία μνημονεύει τὰς παντοίας πιέσεις τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν πλὴν ἀποσιωπᾷ τὰς ἰδίαις πιέσεσι καὶ ἀντιστροφῶς καὶ δὲν διερευνᾷ ἐκ παραλλήλου τὴν δραστηριότητα τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων ὁμάδων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Πρέπει νὰ δηλωθῇ ὑπευθύνως ἐνταῦθα ὅτι τὰ παρατιθέμενα στοιχεῖα περὶ τῶν βουλγαρικῶν πιέσεων εἶναι ἀναμφισβήτητα, καθ' ὅσον προέρχονται ἀξιόπιστως ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πολυανῆς, περιγράφουν δὲ τὴν κατάστασιν πλησιέστερόν πως πρὸς τὰ δραματικὰ ἐκεῖνα γεγονότα, μίαν κατάστασιν ἀπεγνωσμένης ἁμύνει τῶν Ἑλληνορθοδόξων καὶ Σερβοορθοδόξων Πατριαρχικῶν ἔναντι τῶν Βουλγαροσχισματικῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς μερικὰς περιοχὰς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ὅπως π.χ. εἰς τὸ τμήμα Κιλίκις, εἶχον συμπαγῇ πλειοψηφίαν.

Ἔνας ἄλλος ἐρευνήτης ὁ P. Enepekides, ὁ ὁποῖος βιβλιοκρίνει τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ ὡς ἐξῆς εἰς τὸν G.H. «Ἡ Πολυανὴ πρέπει νὰ ἐννοηθῇ, ὅπως τὸ θέλει καὶ ὁ συγγραφέας, καθὼς ἀποτελεῖ σημεῖο διασταυρώσεως τῶν αἱματηρῶν καὶ γεμάτων ἀπὸ ραδιουργίας ἀνταγωνισμῶν ὡς ἕνα μόνον δεῖγμα, ὡς *pars pro toto*, γιὰ δολόλησιν τῇ Μακεδονίᾳ. Ὅτι ὁμως σύγχρονα ἢ βουλγαρικὴ δρεξὴ γιὰ καταβρόχισιν ἑδαφῶν καὶ ἡ ἐπιθετικὴ διάθεσις ἐμφανίζεται ἐντονότερη μετὰ τὸ τέλος τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καὶ δι' ἡ ἐννοια ὁμότητες» διαδίδεται στὸ δίκαιον τῶν λαῶν καὶ στὴν ὁμιλούμενη γλῶσσα, ὅτε χρειάζονται τὰ ἑλληνικὰ ἔγγραφα γιὰ νὰ γίνῃ σαφές τὰ ἔγγραφα τοῦ Haus-, Hof-und Staatsarchiv στὴ Βιέννη εἶναι περισσότερο σαφὴ καὶ μαζὶ μὲ τίς εἰκόνας ποὺ ἔστειλαν οἱ πρόξενοι καὶ οἱ πράκτορες γιὰ τίς βιαιότητες γίνονται πῶς ἀνάνθρω-

1. Αὐτόθι, σ. 422-423.

πα ἀπὸ ὅ,τι προσδιορίζουν τὰ ἐλληνικά ἐγγραφα καὶ τὰ σχόλια τοῦ συγγραφέως¹. Ὡς πρὸς τὴν μὴ εἰδικὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος τῶν ἐνόπλων ἐμάδων εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἶμαι πολὺ σαφὴς, νομίζω, εἰς τὴν σ. 50, σημ. 3, ὅτι τοῦτο συνιστᾷ ἑμὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ θέματος μου», τοῦ ὁποῖου «δὲν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερος τὴν παρουσίαν ἐργασίαν». Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε καταλάβει ὁ Γ.Η., ἐφ' ὅσον ἐμελέτησε τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν βιβλιοκρίνη καλοπίστως, ὅτι ἡ κεντρικὴ δομὴ τῆς ἐργασίας δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ ἀναλύσῃ τὸν ἔνοπλον ἀλλὰ τὸν πνευματικόν, θρησκευτικόν καὶ ἐκπαιδευτικόν ἀγῶνα, τὴν πολιτιστικὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλληνοορθοδόξων Πολυανῆς ἐναντὶ τῶν ξένων προπαγανδῶν ὑπὸ τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ἡγεσίαν τῆς ἐπισκοπῆς Πολυανῆς. Διὰ λεπτομερεῖς καὶ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνόπλου μακεδονικοῦ ἀγῶνος συνολικῶς παραπέμπεται ὁ Γ.Η. εἰς τὰς ἀντιπροσωπευτικὰς εἰδικὰς ἐργασίας τῶν D. Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, ἐκ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1966. Α. Ἀεστοπούλου 1966. Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν 1903-1908, τόμ. 2, Θεσσαλονίκη 1969. Σ. Ράπτη, Μακεδονικὸς Ἀγὼν, Ἀθῆναι ἄ.ε., Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν καὶ τὰ εἰς Θράκην Γεγονότα, Ἀθῆναι 1979, ἐκδ. ΓΕΣ.

3. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Γ.Η. μᾶς ἀποδίδει τὴν ιδέαν τῆς ταυτίσεως μεταξὺ Ἐξαρχικῶν καὶ Βουλγάρων καὶ Πατριαρχικῶν καὶ Ἑλλήνων· πλήρη παρανόησις. Αἱ πηγαὶ μᾶς ταυτίζουν ὄντως μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἐξαρχικῶν, καὶ ἀκριβολογοῦν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλ' ὅχι πάντοτε μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Πατριαρχικῶν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Σέρβων καὶ Πατριαρχικῶν. Τοῦτο διευκρινίζεται σαφῶς ἐν εἰσαγωγῇ τοῦ περὶ σερβικῆς προπαγάνδας κεφαλαίου (σσ. 65-66), ὥστε νὰ μὴ ἐπιδέχεται τοῦτο κάποιαν ἀμφισβήτησιν· «τὸ σερβικὸν στοιχεῖον... ἀνεγνώριζεν ἐδῶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς ἀνωτέραν πνευματικὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν κατὰ βάσιν ἐσέβετο». Τὰ περὶ «φυλετικῆς ἐνότητος, ταυτότητος καὶ κοινότητος» μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὑποσ. 5 τῆς σ. 80 ἀπηχοῦν ὅχι τὰς ἰδικὰς μου θέσεις, ἀλλὰ τὰς σκέψεις τοῦ ἐπισκοποῦ Πολυανῆς Παρθενίου, τοῦ Ὀκτωβρίου-Δεκεμβρίου τοῦ 1906, λόγῳ μεμαρτυρημένων περιπτώσεων συμπτύξεως τῶν Σερβιζόντων, τῶν Βουλγαροσυνιτῶν, τῶν Βουλγαροπροτεσταντῶν καὶ τῶν Βουλγαροσχισματικῶν ἐναντίον τῆς κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ πανομοιότυπον, ἐξ ἄλλου, τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ Γ.Η., (βλ. «εἰκ. 9. Σφραγὶς καὶ ὑπογραφαὶ προκρίτων τῆς ἑλληνοορθοδόξου κοινότητος Μπογορόδιτσας τοῦ 1894», σ. 77), ἀποδεικνύει κατ' ἐξοχὴν τὴν θέσιν μας, διότι ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν 16 ὑπογραφῶν 12 εἶναι ἐλληνικαὶ καὶ 4 σλαβικαὶ κυριλλικῆς γραφῆς, δεῖγμα τῆς συμβιώσεως Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ὡς ὁμοδόξων Πατριαρχικῶν, τοῦ 1894, πρὸ δηλαδὴ τῆς δραστηριοποιήσεως εἰς Βόρειον Μακεδονίαν τῆς σερβικῆς προπαγάνδας. Τὰς ἀπόψεις μου, ἐπὶ πλεόν καὶ κυρίως περὶ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ὡς Πατριαρχικῶν, ἀναπτύσσω ἐν πλάτει εἰς τὴν προσφάτως δημοσιευθεῖσαν ἐργασίαν μου εἰς τὸ περιοδικόν «Μακεδονικά» 21(1981) 109-154, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πατριαρχικὰ ἐγγραφα-παιστήρια περὶ τῆς συμβιώσεως Ἑλλήνων καὶ Σέρβων Ὀρθοδόξων ἐν Βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Παλαιᾷ Σερβίᾳ τὸ β' ἡμισὺ τοῦ 19ου αἰώνου».

4. Τέλος, ὁ Γ.Η. ὁμιλεῖ διὰ μίαν σειρὰν «τυπικῶν ἐλαττωμάτων», κυρίως ὅτι «βουλγαρικά καὶ σερβικά ὀνόματα τῶν πηγῶν καταγράφηκαν σὲ ἐλληνικὴ μεταγραφὴ καὶ δὲν ἀποδόθηκαν σωστῶς». Πρόκειται, ἐὰν ὄντως οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, ὅχι ἀπλῶς περὶ «τυπικῶν ἐλαττωμάτων ἀλλὰ περὶ βαρεῖας ἐπιστημονικῆς μομφῆς, ἀλλοιώσεως τῶν πηγῶν, τὴν ὁποίαν ὁμως ἀφήνει ὁ Γ.Η., ἐκκρεμῇ, διότι δὲν ἐντοπίζει τὰ σημεῖα παραχαράξεως τῶν πηγῶν, ἐνθ' σημειώνει μετὰ πολλῆς εὐκολίας τὸ τυπογραφικὸν λάθος εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ὀνομασίας Mürsteg ἀντὶ Mürsteg, σ. 31, ὑποσ. 4. Τὰ ὀνόματα τῶν πηγῶν οὕτε ἐλ-

1. Βλ. «Zeitschrift für Balkanologie» 12(1976) 91.

2. Βλ. Αὐτόθι.

ληνιστί μετεγράφησαν, ούτε ἀπεδόθησαν ἐσφαλμένως, διότι ἐχρησιμοποιήθησαν, σωστά ἢ ἐσφαλμένως, ὅπως αἱ πηγὰί μας τὰ δίδουν, εἶναι δὲ εἰς τὴν διάθεσιν οἰουδὴποτε εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ τὰ παρ' ἐμοὶ φωτοαντίγραφα τῶν πρωτοτύπων ἐγγράφων. Ἀλλὰ, ἡ ἱστορία τῆς παραχαράξεως παλαιῶν καὶ νεωτέρων ἐπιγραφικῶν μνημείων καὶ ὀνομάτων ἑλληνικῶν ἀνὰ τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἰμοῦ ἀνέκει εἰς ἄλλης κατηγορίας ἐπιστήμονας. Τὸ ἑλληνικὸν Γένος καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη οὐδέποτε εἶχον ἢ ἔχουν τὸ complex τῆς παραχαράξεως ἢ ἑλληνοποιήσεως ξένων ὀνομασιῶν καὶ ἐπωνύμων, ἀντιθέτως μάλιστα ἔχομεν τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀνὰ τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Βαλκανικὴν Ἑλληνες ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἑπείρου ἀπόδημοι ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶχον τὴν τάσιν διὰ λόγους ἐπαγγελματικoὺς νὰ δίδουν εἰς τὰ ἐπωνύμια τῶν τὴν μορφήν τῶν ἐπιθέτων τῆς πλειοψηφούσης ἐθνικῆς ὁμάδος. Οὕτω, μεταξὺ τῶν πλειοψηφούντων Σέρβων ὁ Γεωργίου ἢ Γεωργιάδης μετεβλήθη εἰς Georgievic ἢ Djordjevic, ὁ Λαζάρου ἢ Λαζαρίδης εἰς Lazarevic, ὁ Δημητρίου ἢ Δημητριάδης εἰς Dimitrijevic, ὁ Κωνσταντίνου ἢ Κωνσταντινίδης εἰς Konstantinovic, ὁ Θεοδῶρου ἢ Θεοδωρίδης εἰς Teodorovic κλπ.¹ Ἀναφερόμενοι δὲ εἰδικώτερον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς κοινότητος Δοϊράνης, ἀφοῦ περὶ αὐτῆς κυρίως ὁ λόγος, ἀξίζει νὰ ἐπιστημύνομεν τὴν παραχάραξιν κυρίως ἀπὸ μέρους τῆς βουλγαρικῆς ἱστοριογραφίας ἑλληνικῶν ἐπωνύμων τῆς Δοϊράνης διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν εἰς βουλγαρικά. Εἶναι ὄντως χαρακτηριστικὴ ἡ ὑπὸ τοῦ V. Karamanov, Dojran i okolijata mu (ἡ Δοϊράνη καὶ ἡ περιοχὴ τῆς), Kjustendilj 1931, σσ. 5-6, μεταβολὴ τῶν ἐπωνύμων τῶν Ἑλλήνων προυχόντων τῆς Δοϊράνης, γνωστῶν καὶ ὑπὸ τῶν πηγῶν μας. Π.χ. Δημήτριος Πατριώτης εἰς D. Patrioton, Γεώργιος Ἀντισίου εἰς G. Ančov, Νικόλαος Ἀσμενιάδης εἰς N. Ešmenov καὶ Νικόλαος Οὐζούνης εἰς N. Uzunov. Ἐπὶ πλέον εἰς τοὺς ὅφ' ἡμῶν παρατιθεμένους πίνακας ἐπωνύμων καὶ ὀνομάτων (σσ. 24-26) τῆς κοινότητος Δοϊράνης ἀπαντοῦν, ὅπως μνημονεύονται ὑπὸ τῶν πηγῶν μας, καὶ ἐπώνυμα καὶ ὀνόματα ὅχι καθαρῶς ἑλληνικά, π.χ. Κότσε Λάζαρ, Χρῖστος Κότσε, Ν. Νικόλτσε, Κ. Ἡλκου, Χ. Μήτρε, Κ. Μίντσε, Κ. Μήτρε, Κ. Πόπτσε, Κ. Τάσε, Ν. Τάσε, Πέντσε Κίλκιςλῃ, Κ. Μπάτσε, Σ. Χατζήσκερλη, Π. Μήτρε, Γ. Τάσε. Κατόπιν τούτων, ποῦ βλέπει παραποιήσιν ἀπὸ μέρους μας ἐπωνύμων καὶ ὀνομάτων, ἀφοῦ πιστῶς ἀποδίδομεν τὰς πηγάς.

5. Ἐν κατακλείδι, ἐπισημαίνομεν τρεῖς ἀκόμη παρατηρήσεις τοῦ G.H. Θεωρεῖ ἐπισημαίνει τὰς μετοχὰς «Βουλγαρίζοντες», «Σερβίζοντες», ἡμεῖς ὅμως, ὅπου τὰς χρησιμοποιοῦμεν, ἐννοοῦμεν τοὺς ρευστῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως Σλάβους τῆς Μακεδονίας καὶ δὴ τῆς ὑπὸ ἐρευναν περιοχῆς μας, οἱ ὅποιοι προσηνατολιζόντο ἀναλόγως τῆς ἐπιδράσεως, καὶ δὴ τῆς βίαιας, ἡ ὁποία ἐξησκεῖτο ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ μέρους τῆς σερβικῆς καὶ δὴ καὶ κυρίως ἀπὸ μέρους τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας. Τὸ ὑπὸ τοῦ G.H. σημειούμενον εἶγμα κειμένου, σ. 23, σμμ. 4, ὁμιλεῖ περὶ Βουλγάρων, καὶ αὐτὸ ἐννοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, διότι ἐδῶ πρόκειται περὶ προυχόντων Βουλγάρων τῆς βουλγαρικῆς κοινότητος Δοϊράνης, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὸ εἶγμα κειμένου τῆς σ. 23, σμμ. 4, οἱ ὅποιοι ἐνώπιον τῶν ὁθωμανῶν ὑπαλλήλων ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δοϊράνης προσεπάθησαν νὰ πολιτογραφήσουν ὡς Βουλγάρους Ἑλλήνας πολίτας καὶ ἄλλους ρευστῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, δηλ. σερβίζοντας, βουλγαρίζοντας ἢ καὶ ἑλληνίζοντας. Ὁ G.H. γνωρίζει πὺς τὴν ἐλλοιουμένην ἑλληνικὴν, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἔχη τὴν βεβαιότητα ὅτι τοσοῦτον ἀθηναικῶς ἐρμηνεύει καὶ τὰς ἑλληνικὰς πηγάς, τὰ κείμενα δηλαδὴ. Διορθώνει ἐπίσης τὸ Avret Isar εἰς Avret Hisar, ἀλλὰ ἀγνοεῖ ὅτι καὶ ἡ δευτέρα γραφὴ Avret Isar εἶναι

1. Πλείονας λεπτομερεῖας περὶ τοῦ φαινομένου τούτου βλ. εἰς σύμμεικτον μελέτημα Ἰω. Παπαδριανοῦ, Γιά μερικoὺς ἀγνώστους Σλατιστινοὺς ἀποδῆμους στὸ Βελιγράδι κατὰ τὰ ἔτη 1826 καὶ 1845, «Μακεδονικὰ» 13(1973) 436-439.

παραδεκτὴ βάσει τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν καὶ ἐγγράφων, εἰς τὰ ὅποια γίνεται λόγος π.χ. περὶ «'Αβρέτ 'Ισάμ» καὶ «Δεμίρ 'Ισάρ», ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁρολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Πρβλ. π.χ. «μητροπόλις Μελενίκου καὶ Δεμίρ 'Ισάρ». Ἡ δευτέρα αὕτη γραφὴ «'Ισάμ» (λατινιστὶ Isar) προέκυπεν ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ἡ τουρκικὴ λέξις Hisar προφέρεται ἐλληνιστὶ ὡς Isar. Τέλος, ἐκεῖ ὅπου ἀναφέρεται οὗτος εἰς τὰ ἐγγραφα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸν πληροφορῶ ὅτι τὰ ἐγγραφα αὐτὰ ἀνέγνωσα τὰ ἴδια, τὰ πλεῖονα ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀπόκεινται συγκεντρωτικῶς ἐν ἀντιγράφοις εἰς τὸ εὐκολώτερον καὶ ἀμεσώτερον προσιτὸν ἱστορικὸν ἀρχεῖον τοῦ IMXA. Δὲν ὑπῆρχεν, ὥς ἐκ τούτου, ἀνάγκη παραπομπῆς δύο φορές εἰς τὴν αὐτὴν πηγὴν. Οὕτω, τὰ ἐγγραφα τοῦ Y.E., ἐφ' ὅσον τὰ ἀνέγνωσα, εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ τὰ μνημονεύσω εἰς τὰς πηγάς, ἐνθ' αὐτὰ τοῦ IMXA, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησα λεπτομερέστερον, τὰ χρησιμοποιῶ καὶ εἰς τὰς παραπομπάς.

6. Hristo Andonovski. Οὗτος, ἐκφραστὴς θεωρητικὸς τῶν νέων μεθόδων ἐπανερμηνείας τῶν πηγῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ 1945 κ.ἐ. πολιτικὰς ἐπιδιώξεις τῆς Γιουγκοσλαβίας ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν καὶ ὁμοσπονδιακὴν συγκρότησιν τῆς Νοτίου Γιουγκοσλαβίας μὲ ἐπικεντρὸν τὰ Σκόπια καὶ τοὺς λεγομένους Σλάβους «Μακεδόνας», παραπονεῖται εἰς τὴν κριτικὴν τῆς διατριβῆς ὅπ', διότι ἀγνοεῖται ὅπ' αὐτῆς τὸ «μακεδονικόν», σλαβικὸν δηλαδὴ στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους κἀμνεῖ τὴν ἐμφάνισίν του ἀπὸ τοῦ 7ου μ.Χ. κ.ἐ. 'Επ' αὐτοῦ ὀφείλω νὰ κάμω τὴν καταλυτικὴν διὰ τὰς θέσεις τῶν ἱστορικῶν τῶν Σκοπίων διαπίστῶσιν ὅτι ὅλαι αἱ πηγαὶ εἴτε ἐλληνικαί, εἴτε τουρκικαί, εἴτε βουλγαρικαί, εἴτε σερβικαί, εἴτε ἀγγλοσαξωνικαί, οὐδ' ἅπαξ κάμουν λόγον περὶ «Μακεδόνων» σημερινοῦ τύπου τῶν Σκοπίων ὅχι βεβαίως ἀπὸ τοῦ 7ου μ.Χ. αἰῶνος—θὰ ἦτο πάρα πολὺ αὐτό—, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὸ β' ἡμῖς τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. Πῶς ἦτο δυνατόν ἀπὸ 'Ελλήνας, Σέρβους καὶ Βουλγάρους νὰ παραχθοῦν «Μακεδόνες», ὅρος κατ' ἐξοχὴν γεωγραφικὸς καὶ οὐχὶ ἐθνικὸς βάσει τῶν πηγῶν, αὐτὸ μόνον ὁ H.A. καὶ ἡ σημερινὴ ἱστοριογραφία τῶν Σκοπίων ἔχουν τὴν μαγικὴν ἱκανότητα νὰ ἀποδείξουν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἰδικὴ μας καταλυτικὴ διαπίστῶσις δυνατόν νὰ μὴν πεῖθῃ τὸν H.A., καὶ ἐφ' ὅσον μνημονεῖ τὸν εὐεργετικὸν ρόλον καὶ τὴν προσφορὰν τοῦ ἀμερικανοῦ προτεστάντου ἱεραποστόλου John House «στοὺς Μακεδόνες τῆς Θεσσαλονίκης» μετ' ἡν ὅπ' αὐτοῦ ἱδρυσιν τῆς Ἀμερικανικῆς Γεωργικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ οἴκου εὐγυρίας εἰς τὸ Ζέτινικ, ὀφείλομεν νὰ τὸν πληροφορήσωμεν ὅτι μόλις πρὸ τριετίας, τὸ 1979 δηλαδὴ, ἐκδοθεῖσα ἐργασία τῆς Brenda L. Marder—ὅπὸ τὸν τίτλον «Stewards of the Land: The American Farm School and Modern Greece», New York 1979, τῆς σειρᾶς East European Monographs, no LIX—εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῆς ἐν γένει δραστηριότητος τῆς προτεσταντικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸ β' ἡμῖς τοῦ 19ου αἰ. μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων καὶ κυρίως τῆς γνώμης τὴν ὁποίαν εἶχον ἐκεῖνοι οἱ ἱεραπόστολοι περὶ τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ΗΠΑ σωζομένων ἀρχείων τῶν προτεσταντικῶν ἀνὰ τὴν Εὐρωπαϊαὶν Τουρκίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν ἱεραποστόλων. Αἱ ἀναφοραὶ τῶν ἱεραποστόλων μᾶς πληροφοροῦν (βλ. κυρίως τὰ πέντε πρῶτα κεφάλαια τοῦ ἔργου, σσ. 1-77), ὅτι ἡ ἐν γένει δραστηριότης τῶν ἀνεφέρετο κυρίως μεταξὺ βουλγαρικῶν ὀρθοδόξων πληθυσμῶν, ἡ δὲ Ἀμερικανικὴ Γεωργικὴ Σχολὴ ἱδρυθεῖσα τὸ 1902/1903 ἐφιλοξένει καὶ ἐμόρφωνε μέχρι τοῦ 1912/1913 βουλγαρόπαιδας προτεστάντας ἐκ τῆς περιοχῆς Μοναστηρίου, ὁμιλοῦν δὲ πάντοτε περὶ Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων, Βλάχων, Ἰουδαίων, οὐδέποτε δὲ περὶ τῶν σημερινῶν «Μακεδόνων» τῶν Σκοπίων—ἐάν, ὅντως, ὑπῆρχον, δὲν γεννᾶται καμμία ἀμφιβολία ὅτι θὰ εἴη τοὺς ἐμνημόνευον, διότι δὲν εἶχον οἱ ἀμερικανοὶ ἱεραπόστολοι λόγους ἐθνικῆς σκοπιμότητος διὰ νὰ ἀποκρύπτουν ἢ νὰ ἐρμηνεύουν ἄλλως τὰ ἐθνικά καὶ ἐθνογραφικὰ δεδομένα τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν εἰς ΗΠΑ.

7. N. Diamandouros-Frangos. 'Ο Ν. D. έρχεται άβασανίστως νά συμφωνήσῃ με τās άπόψεις τών Η. Α., διότι δέχεται τήν ύπαρξιν τών «Μακεδόνων» κατ' αντιδιαστολήν πρός τούς Έλληνας, Σέρβους και Βουλγάρους εἰς τήν Μακεδονίαν κατὰ τήν ύπ' ὧσιν περίοδον καί κατὰ συνέπειαν θεωρεῖ τήν εργασίαν μας ὡς ἐξυπηρετοῦσαν τήν σωβινιστικὴν μονομέρειαν, ἀφοῦ αὕτη «seeks to establish the predominantly Greek nature of these territories», δηλ. τῆς Μακεδονίας κλπ. 'Ο Ν. D. δὲν θά ἔπρεπε νά ἀσχοληθῇ με θέμα τὸ ὅποιον, ὡς φαίνεται, ἀγνοεῖ κατ' οὐσίαν, ὅπως ἀγνοεῖ νά ὀρίσῃ ἐπακριβῶς ποῦ κεῖται, τέλος πάντων, ἡ Μακεδονία, ὅταν τήν περιγράφει μεταξὺ Ρίλας καί Ροδόπης ἀπὸ Βορρᾶ, μέχρι Πίνδου!, 'Ολύμπου καί Αἰγαίου πρός Νότον καί μεταξὺ τών λιμνῶν 'Αχρίδος-Πρεσπῶν ἀπὸ Δυ. σμάς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου (Mesta, σλαβιστί, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος) πρός 'Ανατολάς.

'Ο G. Frangos δέχεται ὅτι ἡ εργασία συνιστᾷ ὁδηγὸν εἰς τήν έρευναν τών συγχρόνων ἑλληνικῶν πηγῶν, πλην με τὸν τρόπον, καθ' ὃν χρησιμοποιεῖ τās πηγὰς αὐτάς, ἐξυπηρετεῖ «a nationalistic polemic in scholarly dress». 'Η παρατήρησις αὕτη τοῦ G. F. συνιστᾷ ἀβασανίστον καί εὐκόλον τρόπον ὑποκειμενικῆς κρίσεως κάποιας εἰδικῆς ἱστορικῆς πραγματείας. Τήν ἀπάντησιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτὸν ἀφορισμὸν τοῦ G. F. δίδει ὁ H. Biedermann, ὁ ὅποιος, περαινὼν τήν κριτικὴν τῆς εργασίας, λέγει ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς: «'Η εργασία εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἰδίως διότι διαφωτίζει μία σημαντικὴ ἐποχὴ τῆς νέας ἐξελέξεως στὰ Βαλκάνια ἀπὸ ἑλληνικὴ σκοπιά. Πληροφοροῦμαστε συγχρόνως μιὰ πληθώρα εἰδικῶν δεδομένων, ποῦ ἐπιτρέπει νά ἀναγνωρίσουμε τὸ παιχνίδι τών μεγάλων δυνάμεων στὸ παρασκήνιο γιὰ ὅλο καί μεγαλύτερη ἐπιβολὴ καί ὄχι βέβαια τοὺς ἔθνικοὺς ἀνταγωνισμοὺς τών νέων βαλκανικῶν κρατῶν, ἰδίως ὅμως ρίπτεται φῶς στὶς δυστυχῶς μᾶλλον καταθλιπτικὰς ἐκκλησιαστικὰς συνθήκες με τὶς ἐσωρθόδοξες καί ἐνδοδογματικὰς ἐντάσεις καί ἀντιθέσεις»¹.

Περαινὼν τὸ βιβλιοκριτικὸν τοῦτο σύμμεικτον, ἐπιθυμῶ νά εὐχαριστήσω ὅλους δ-σους ἡσχολήθησαν με τήν μελέτην μου αὕτην, ἀγνώστους μου πάντας, πλην ἐνός, καί ἐ-κείνους, οἱ ὅποιοι ἐξήρουν ἀντικειμενικῶς τās θετικὰς πλευράς τῆς εργασίας, ὅπως οἱ H. Biedermann, P. Enerekides καί 'Αθ. Καραθανάσης, ἀλλὰ καί τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ὄχι κακοβούλως, θέλω νά πιστεύω, ἔκριναν αὐστηρῶς σημεῖα τινά, παρανοήσαντες ὅμως ταῦτα, ὅπως ἀπεδείξαμεν ἐνταῦθα (G. Hering) ἢ καί ἐκ πολιτικῆς σκοπιμότητος καί ἀνάγκης ἀπέρριψαν ἄλλας θέσεις, ἐνῶ γενικῶς ὑπεδέχθησαν θετικῶς τήν εργασίαν (H. Andonovski) ἢ ἔκαμαν σύγχυσιν μεταξὺ τοῦ εἰδικοῦ τούτου θέματος καί τοῦ Μακεδονικοῦ Ζητήματος ἐν γένει, εὐρισκόμενοι εἰς περιβάλλον ἄκρας «ἐπιστημονικόν» μέχρι σημείου ὥστε καί ὅταν κάποιος ἐρευνητὴς ἀποδείξῃ ἡ διαφωτίσῃ ἐθνικὰς ἱστορικὰς θέσεις, βάσει ἀγνώ-στων πηγῶν, νά κατηγορεῖται ὑπὸ ὁμοειδῶν του, ὡς συνήθως, σωβινιστής, δ. ἄ. νά ἔχουν οὗτοι εὐκόλον ἄλλοι ἐπιστημονικῆς ἀντικειμενικότητος (G. Frangos, N. Diamandouros).

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου
τοῦ Αἱμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΛΟΣ